

Viera Švenková

Modrý encián

Vydavateľstvo
Spolku slovenských spisovateľov

Viera Švenková

Modrý encián

Vydavateľstvo
Spolku slovenských spisovateľov

Copyright © Viera Švenková 2018
Cover design © Anna Chovanová 2018
© Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, spol. s r. o.,
Bratislava
e-mail: vsss@stonline.sk
<http://www.vsss.sk>

Kniha vznikla vďaka podpore Literárneho fondu SR

VYDAVATELSTVO
SPOLKU SLOVENSKÝCH SPISOVATEĽOV
spol. s r. o.

Viera Švenková: Modrý encián
Zodpovedná redaktorka Ingrid Skalická
Obálka Anna Chovanová
Sadzba Anna Chovanová
Tlač TM Turany
Prvé vydanie
Printed in Slovakia

ISBN 978-80-8202-003-1

*Venujem vzácnym priateľkám PhDr. Nine Mikušovej
a doc. PhDr. Eulálii Sedláčkovej, CSc., ktoré financovali vy-
danie mojich kníh*

vďačná autorka

OSTROV SLOBODY

Bolo to už celkom iné mesto. Dávno stratilo podobu, ktorá sa vynárala v spomienkach a v nočnom blúznení: vyblednuté farby na stenách stáročných domov, flakatých ako pancier korytnačky, vzduťatá omietka vytvára vlhkosťou napitú mapu, vypadávajú z nej celé koláče vyhryzené zubom času, pod nohami chodcov sa menia na svetielkujúci prach. Dom pri dome, stena pri stene, plece pri pleci. Súvislý rad domov ako opevnenie, ochrana pred neznámym. V tých dávnych časoch – aspoň z odstupu sa mu tak videlo – mali aj ľudia k sebe blízko.

Ulice zaplavuje jesenné šero, tieň stromov sa v slabom svite lúčov rozplývajú, pohlcuje ich tma. V protismere sa zavše vynorí povedomá postava, pripomína kohosi z minulosti, známe držanie tela, spôsob chôdze, no tvár je cudzia, pohľad nezúčastnený, oči sa nemajú na čom zachytiť. Nepoznáme sa, všetko sa zmenilo, domy sú obnovené, žijú tu iní ľudia. Koľko si pobudol v cudzine? Storočie?

Tú istú otázku dostal aj v Enciáne, keď víňko rozviazalo jazyk a všetci boli odrazu kamaráti: každý potrebuje ľudskú blízkosť, preto sem chodíme, preto si tu otvárame dušu, objímame sa navzájom a spolu si poplačeme nad zubom času, ktorý nám skrakuje život, užiera z príležitostí, ako malinu zhltnú každú sľubnú možnosť.

– Koľko si to vlastne pobudol v cudzine? Dvadsať rokov? – zaujíma sa Milan.

– Záleží na tom? – odvrkne Tomáš, nemá chuť sa spovedať.

– Čo znamená nejaký ten rok v toku času? – chmúri obočie profesor Jarin. Sám však časový rozvrh dodržiava, každé popoludnie sa s manželkou hodiny povinne prechádza, držia sa popod pazuchy a guľajú sa ulicami ako dve jabĺčka.

– Vlastne... zbytočná otázka, – uzná Stano, obhajca vášnivých diskusií, opilecky sa zaprie laktami o stôl, hlava mu horengá: – Zbytočný problém. Všetko je problém...

– Čím viac problémov, tým lepšie, – rozháňa sa tučnou rúčkou profesor. – Človek sa musí zvrtať. Núti ho to myslieť.

V ten večer sa čas zľutoval, ozdobil sliepňajúci pivničný priestor pestrým hlúčikom žien, vraj učiteľky z neďalekej školy. Jedna z nich mu padla do oka, a keď zahrala hudba, požiadal ju o tanec. Bolo to smiešne, roky netancoval, len sa knísal zboka nabok, ale deva to trpezlivo znášala a podchvíľou k nemu zdvihla usmiate oči.

– Ako ste sa ocitli v tomto meste? – vyzvedal, keď sa usadili pri barovom pulte. Prekvapilo, ho, že neodmietla pozvanie na pohárik.

– Narodila som sa tu. – V hlase zachytil čosi známe, aj pohľad mu bol povedomý. Možno bol v mladosti zaľúbený do jej matky alebo staršej sestry. Pekný trapas, ak sa človek zamotá vo vlastnej minulosti, ak sa mu v hlave všetko pomieša. Alkohol vraj dá na chvíľku zabudnúť, no v jeho prípade bol milosrdnejší a odsunul do zabudnutia celú minulosť, najmä ženy, ostala len spomienka na svetielkujúci prach na chodníku, rozdupaný nohami chodcov.

– A mienim tu žiť do smrti, – dodala.

– Aj ja, – pridala sa ochotne, div nevyslovil hlúposť, čo sa tísila na jazyk: pravdaže, najradšej s peknou ženou, napríklad s vami. Zaskočilo ho, že sa také niečo môže v unavenom mozgu vôbec zrodiť.

Hodnú chvíľu spomínali na detstvo, hoci ho prežil v časoch, keď ulice pripomínali dedinu, nad potokom sa pásli husi a z domov opadávala omietka, kým slečna (volám sa Iva, usmiala sa, keď ju vyprovokoval, vy ste Tomáš, tu sa všetci poznáme), oveľa mladšia, už pozná len ulice plné áut. Zato ako učiteľka vie, čo pre človeka znamená detstvo, s úsmevom ju počúval, pravdaže, do troch rokov života je každý z nás génius, prvé roky nás poznačia na celý život, ľudia, ktorí prežijú útle detstvo v pohode, ľahšie prekonávajú prekážky, odolávajú

stresom, na staré kolená ich nedostihne Alzheimer, majú nádej na dlhší život. Ako tvrdil Freud, dieťa je otcom človeka, zážitky z detstva nás ovplyvnia, formujú nás takým alebo onakým spôsobom, niekdajšie dieťa v nás žije do smrti.

– Nádej na dlhší život? Je to taká slasť, dlho žiť? – poznal posmešne.

Načisto ju zmiatol, videl jej to na očiach. Treba si to u nej vyžehliť, hovorí s jemnou devou. V rozpakoch ju znova požiadal o tanec, prehojdajú sa zboka nabok do záverečnej a napokon ju odprevadí nočnou ulicou v nádeji, že ho pozve do izby alebo rovno do postele, no mravnostná polícia usídlená v učiteľskej dušičke zaúradovala: – Žiaľ, kolegyne sa už dvíhajú, odchádzame.

Pomohol jej do kabáta, podala mu ruku a zašvitorila: – Ďakujem a dovidenia!

Vrátil sa k starej kompánii, zachytil čosi o prázdnych pohároch, privolať čašníka a zosunul sa do seba, akoby sa náhle preboril do podzemia, kde doznieval povedomý ženský hlas: Ďakujem a dovidenia! Pripito sa usmial, kto tu spomína prázdne poháre, alkoholu je našťastie v chudobných kútoch sveta vždy dosť, a objednal ďalšiu fľašu.

– Kam sa pohneš, samý problém. Všetko je už problém, – ešte vždy opakoval Stano, vysoko intelektuálna debata nepokročila.

Stále to isté, opakoval si Tomáš, ešte aj ten večný hukot potoka! Motal sa v osvetlenom kruhu pred vchodom do baru, akoby nevedel, ktorým smerom sa pustiť, váhavo vykročil do tmy. Cvičená veverica bežiaci v kruhu, imitácia pohybu na bežiacom páse, na stacionárnom bicykli, vždy a všade to isté, opakoval si, keď sa zobúval v tmavej chodbe, aby nezobudil matku. Čím bola staršia, tým mala ľahší spánok. V tme vrazil do skrine, dvere sa so škripotom rozleteli, z izby sa ozval matkin hlas:

– Čo hľadáš? Včerajší deň?

Stará pani ho odhadla: naozaj sa upriamili na čosi, čo dávno nejestvuje. Oknom dopadá slabý prísvit nočných lúčov, rozptyľujú ho prvé náznaky svitanie.

Svetobežník Stano sa činí, v minulosti ohuroval malomestskú spoločnosť prednáškami spojenými s premietaním diapozitívov, v časoch technických vymožeností pozýva na vlastnoručne v džungli alebo na púšti nakrútený film. Sála je plná, obecnstvo tvorí miestna inteligencia, samé ženy, úradníčky, učiteľky, unudené manželky miestnych podnikateľov. Stano, pán dôležitý, je vo svojom živle, komentuje obraz na plátne, filmový záznam jednej z početných ciest. Na svete je množstvo úchvatných zákutí, nie každý ich vníma, ale cvičené oko Podtatranca v pravej chvíli stisne spúšť, obdivuje tú krásu, zlatisté saharské pieskové násypy, akvamarínové nórske fjordy, severskú architektúru umelecky zasadenú do prostredia alebo – ako v tejto chvíli – skvost prírody, Bajkalské jazero, najstaršie a najhlbšie jazero na svete, zázrakom zachovaný rezervoár pitnej vody ohrozenej znečistením.

Sálu zaplaví svetlo, nasleduje beseda so slávnym svetobežníkom. Stano obišiel všetky svetadiely, odpovie na každú otázku. Dnešný svet? Na jednej strane nesmierny prepych, na druhej do neba volajúca bieda. Tomášovi padne zrak na známy profil v prednom rade, to dievča (volám sa Iva a vy ste Tomáš, tu sa všetci poznáme), zaskočí ho zhmotnená spomienka, dievčenský štíhly pás zľahka opretý o jeho predlaktie, tu som sa narodila a tu aj ostanem, ale svet ju zaujíma, položí otázku, Stano zoširoka odpovedá, vodné zdroje na planéte sú ohrozené, voda je vzácna, sebecky ňou plytváme, ohrožujeme vlastnú budúcnosť... Rozhorčená deva sa ochotne zapojí, áno, každé sebaobmedzenie, sebazapretie môže pomôcť, ak sa každý z nás niečoho zriekne, či už ide o stravu, parádu, pohodlie, môže sa niečo zachrániť, inak bude aj naša planéta čoskoro púšť ako Venuša alebo Mars, a náhradnú nemáme.

Stano je vo svojom živle, sme egoisti, hovorí sugestívne, akoby mal pred očami nočné ulice mesta plné vykokorených ľudí, čudné časy žijeme, človek ohrozuje sám seba, pracuje

na sebaznischení. Dámy prikyvujú, debatujú ešte aj v hlúčkoch na ulici.

Tomáš nemá odvahu počkať na dievčinu a pozvať ju do kaviarne, zamieri do blízkeho baru a dá si turka, cez zanesené sklo pozoruje, ako sa Stano pred vchodom do knižnice lúči s krdlom obdivovateliek a napokon s veľkou kabelou prevesenou cez plece zastane vo dverách.

– Turek? Keby aspoň poriadny kubánek! – precedí cez zuby.
– Ideme! Keruj na ostrov slobody!

V Enciáne je rušno, za vrchstolom sedí vyznávač kubánskeho rumu profesor Jarin. Ak je tu profesor, netreba sa obávať, kto zaplatí, všetko ide na jeho účet. Treba len držať jazyk za zubami, neskákať mu do reči, nehádať sa, keď spomína na mladosť, na roky plné nadšenia, obdivovali sme Che Guevaru, dodnes opatrujem tričko s jeho portrétom, žrali sme Castra, na jeho počesť som nazval tento stôl ostrovom slobody, lebo je to jediné miesto v širom okolí, kde si človek ešte môže uľaviť, povedať, čo si myslí, čo ho trápi. Lebo, kamaráti, aj doma vás odpočúvajú, všetko, čo poviete, môže byť použité proti vám!

Profesor je znalec jazykov a literatúry zahnaný do kúta, jeho prednášky už nikoho nezaujímajú, školy ho nepozvú na besedu, je pristarý. Knižnica usporadúva spoločenské stretnutia (pod zámkou vzdelávania) pre známe obecnstvo – slabo platené slobodné učiteľky a administratívne pracovníčky z okolitých podnikov, ktoré poteší prítomnosť svetaskúseného muža, neženatého, bez záväzkov. Stano je v kurze, života-schopných mužov je málo. A ani tí nesedia doma, túlajú sa po svete, raz Ázia, inokedy Latinská Amerika, hory i moria, čo ich vlastne ženie?

– Gratulujem, – dvíha pohár Tomáš. – Čisté vody Bajkalu mali úspech! Dámy ťa žrali!

– Voda je problém, – opakuje sa Stano, slovo problém mu sedí na jazyku, bude mu ho treba zaspievať aj nad hrobom.

– Že či! – precitne Jarin. – Tú našu tatranskú mesto za pár grošov predalo zahraničnej spoločnosti, cudzinci skupujú pra-

mene, pôdu, po praotcoch zdedené chalupy! Do Holandska, ktoré leží sčasti pod hladinou mora, vyvážame nespracované drevo, dokonca ornicu! Vzduch nám otravujú cudzie lietadlá počas nekonečných cvičení, vojnových príprav...

– Menej pite! – zasiahne Milan. – Budete menej splachovať, vodička sa ušetrí... Mravokárcovia nenadarmo apelujú na naše svedomie, aby sme obmedzovali osobnú spotrebu, chudáci si poctivo uťahujú opasky, ibaže na boháčov to neplatí...

– Svedomie? Taký prepych si boháč nemôže dovoliť, – chechce sa Stano.

Aj Tomáš sa baví, pozrime sa, ostrov slobody ponúka ná-zornú ukážku agitácie a propagácie, náš Stanko začínal s dia-pozitívmi, a ako sa vypracoval, odrazu je z neho politik, drancujeme planétu a mocní drancujú nás, robia z nás otrokov, drieme za lacný peniaz a nadnárodné spoločnosti vyvážajú zisk do bohatých krajín, vnucujú nám svoje videnie sveta, svoj spôsob života, demokraciu zaručujúcu práva dobre zmanipulovanej masy, hoci všetci vieme, čo je za pozlátkou. Najdemokratickejšiu krajinu poburuje, že malý ostrov pod jej nosom má svoj systém hodnôt, treba ho držať nakrátko! Sloboda? Chachá! Svet je čím ďalej, tým nebezpečnejšie miesto na život. Priatelia, je to problém!

Čo tých chlapov ženie, uvažuje Tomáš, počúva Stanove nekonečné táračky o ceste ako symbole slobody, zdvihni sa a chod! Pravda, ak máš peniaze a organizačný talent.

Tomášove cesty sa končia v temných dolinách, zo zvyku podlieha nejasnej predstave, že v horách ešte žije niečo ako duch slobody, stačí vyjsť na bralo, zhlboka sa nadýchnuť, a inšpirácia príde sama. Dopekla, čosi nám chýba, márne sa držíme drevenej dosky opileckého stola v Modrom enciáne, márne víťazne cengáme pohármi.

Habkavo vyšiel do tmy. Pár metrov od neho šumel potok, v ktorom sa práve na tomto mieste pred časom utopil ďalší člen bohémskej skupiny. Bohémi! nieslo sa opovržlivo mes-tom. Zdravý chlap, a nerobí, vyhýba sa práci, žije z matkinej podpory, vynáša z rodičovskej pivnice vence cibule a boky

slaniny, len aby bolo na pivo so zápražkou, stačí aj lacný „tuzemský“ rum, domov príde nadránom, celé dni vyspáva... Zdravý chlap? Ktovie, čo sa v nás pokazilo? Čo vo mne nefunguje?

Potok nie je hlboký, chlap padol z vysokého múra na ostré skalnaté dno, našli ho až ráno.

3

Miestna honorácia pestuje zdravý spôsob života, panstvo hrá tenis, chodí na golf, pod zámienkou športu sa nevyhýba ani ľudovej zábave, ktorú nazvali turistický krúžok. Všetci pekne v šiku rezko pochodujú pod korunami stromov. Spolok má tradíciu, kedysi ho založil profesor Jarin, hoci pre vysoký vek už na túry nechodí, stačí mu popoludňajšia trojhodinová prechádzka – predpísal mu ju lekár, zrejme dobrý odborník, keď odporúča posilňovať srdce červeným vínom a príležitostne dovoľí aj pohárik koňaku.

Tempo je svižné, na turistiku chodia športom zocelení ľudia, miestna inteligencia, lekári, učители, zopár životaschopných starších dám s podrezaným jazykom a jediným správnym názorom na všetko na svete. Na prekvapenie sa pridali aj mladšie učiteľky, aj dievčenská Iva. Turistická trasa sa zavŕši v súkromnej horárni zmenenej na haciendu s pivnicou dobre zásobenou vínovými sudmi.

- Žiaci poslúchajú? – prisadol si Tomáš k učiteľkám.
- Isteže, – Iva úsborne zareagovala na duchaplnú otázku.
- Všetci musíme poslúchať, – pokračoval v načatom tóne.
- Čo iné nám ostáva? Tancuj, ako ti hudú! – pridala sa Stano.
- To je dnešná sloboda!

– Veď to. Stále do nás niekto niečo hustí. Sme zavalení informáciami. Chudáci žiaci! Dospelý sa v tom stráca, čo potom tie deti? Zohnať si nepriestrelnú vestu, chrániť zo všetkých strán ohrozované ja... Iste je to aj problém umenia?

Obrátila naňho oči, teraz hovor o sebe, ty skrachovaný

umelec, všetci tu o tebe všetko vieme, chodíš do hôr s paletou v ruksaku, maľuješ horské zákutia, jazierka v skalnatých dolinách, zopár obrázkov je vystavených vo výkladoch na námestí, nikto ich nekupuje...

– Celý život je umenie, – odbil ju, nemal náladu na vážne debaty.

– Veď hej, – s úsmevom prikývla.

Harmonika a spev ako osvedčená psychoterapia, kto sa smeje a odušu vyspevuje, predĺži si život. *Horička zelená, zelenaj sa!* Nikto nás nemusí poučovať, zvládame umenie žiť.

V mladších rokoch mu každá zmienka o umení umožňovala pozvať slečnu do ateliéru. Bolo to dávno. Našťastie v súkromí úbohej izby na umenie neprišla reč, k dispozícii bola posteľ, zavše sa stalo, že ho slečna poctila aj opakovanou návštevou, ale keď zistila, že TO JE VŠETKO, pán nič iné neponúkne, nechce prísť o slobodu, čoskoro sa vyparila.

Guláš sa zapíja vínom, padali vtipy, pod sklepenou povalou sa ozýva spev, nepočuť slova. *Za teba nepôjdem!*

Isteže nepôjde, rozdeľuje nás všeličo, vek (zbytočne si robíš chůtky na mladé mäsko), náboženstvo (tu všetci chodia do kostola, je to súčasť miestnej kultúry), a najmä peniaze, odjakživa ti chýbali. Takmer dvadsať rokov prežil v cudzine, umýval riad v lacnom bare, leštil poháre, po čase ponúkal pastelové krajinky v prímorskom turistickom stredisku, a ak sa našiel záujemca, niekoľkými ťahmi nahodil portrét prachatého turistu alebo jeho dočasnej spoločníčky, boháči chodia na dovolenky v premenlivej spoločnosti krásnych žien. Aj Tomášove vzťahy boli dočasné, kým neprišla správa o matkinej chorobe, treba sa vrátiť, hoci už nejestvuje ten dvor, stará jablň, burina pod nahnutým plotom. No ešte vždy sa modrejú štíty nad zelenou huňou podlesia, výšky ako priestor pre slobodu ducha, ešte vždy tu natrafiš na ľudí, v ktorých žije čosi z minulosti.

– Žije, žije... čosi v nás ešte žije, máme to v hymne... – zapojil sa do debaty, ktorej zmysel mu unikol.

– Žije? – rozčúlil sa Stano. – Živorí! Dokonáva! Minulosť je fuč! Ešte si to nepochopil? Akosi ti to nezapína, kamarát!